

Драгослав
МИХАИЛОВИЋ

ЏИЗМАШИ

Copyright © 1983, Драгослав Михаиловић. Сва ауторска права задржана.
Објављено посредством ауторске агенције P. & R. Permissions & Rights Ltd.,
Limassol, Cyprus

Copyright © овог издања 2015, ЛАГУНА

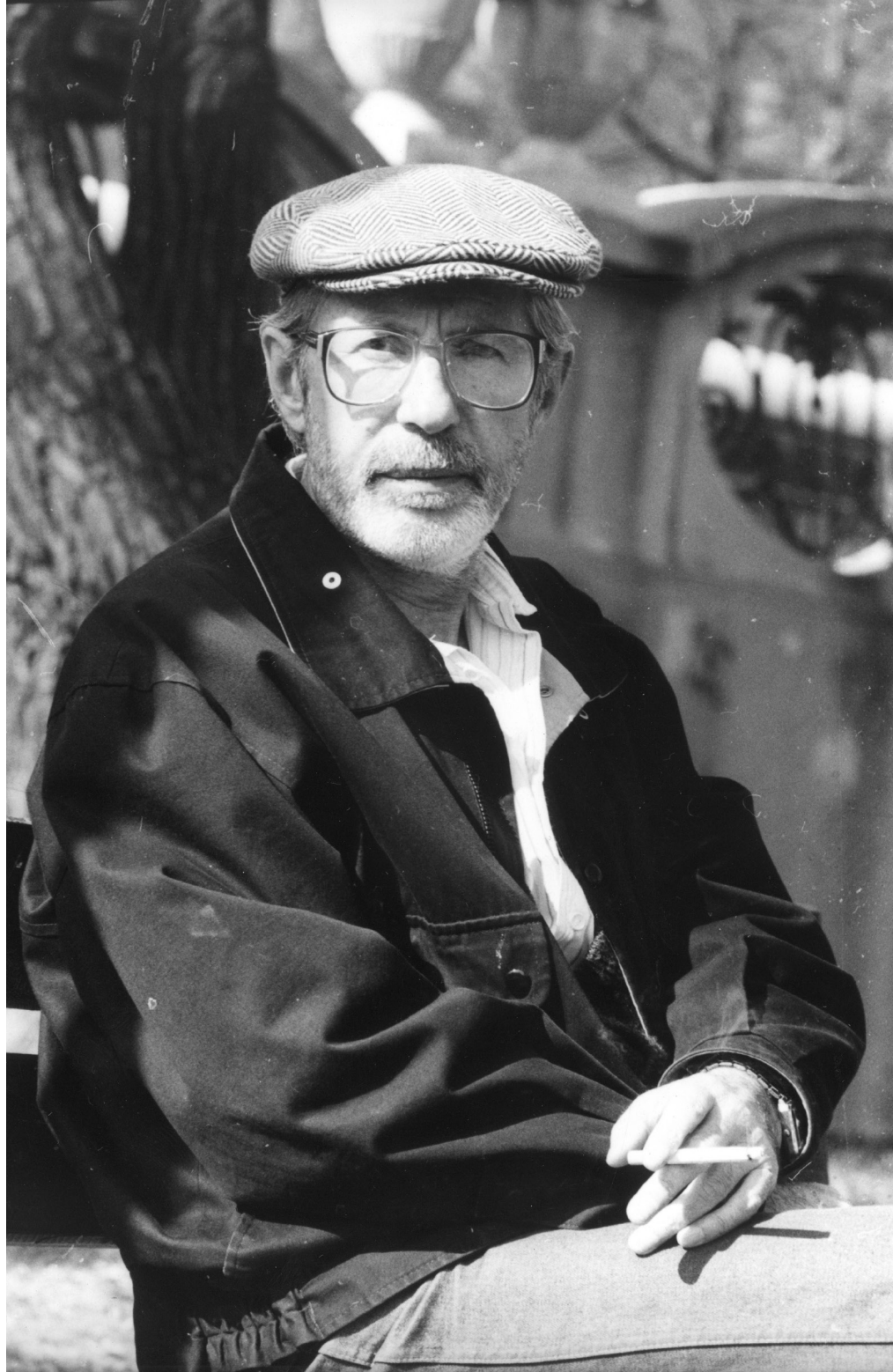
Сабрана дела Драгослава Михаиловића
Књига 4

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Уз побелеле власи нема ни жеље за славом.
Пушеви сѣаса су пресечени, у брдима хваѣа се мрак.*

Мехмед-паша Соколовић
(1505–1579)

ПРВИ ДЕО

1.

Кад једанпут пођеш однекуд ди ти се није живело, чини ти се, отишо си занавек. И никад, мислиш, више нећеш да се вратиш. Никад више нећеш да будеш Курјак. Али живот удеси, па се вратиш пре него што си и сањао.

Види како је било.

Деветсто тријесте године, кад ми било седамнаес, сиђем ја један дан у јаму на посо, а мој мајстор копач чика Света Младеновић ме пита:

„Жико, јеси ли јуче читао новине?“

Ди сам ја то онда читао?

„Јок“, кажем.

„Да нађеш“, вели, „јучерању *Полиџику*, има нешто за тебе. Траже таки ко што си ти за официрску школу. Дечко си порасан, школован“ – а ја, стварно, завршио два разреда гимназије – „што да овде пропадаш? Јави се, лепо, па да будеш официр. Палетушке и сабљу да носиш, не лопату и килавицу.“

Потражим ја новине по Окно. Тамо то стварно пише. Одма извадим крштеницу, нађем у шифоњер сведочанство за други разред гимназије. Крадом од оца и матере пошаљем у срез.

Наш срез тад, дабоме, био у Ћуприји. После петнес дана позову мене у Ћуприју на комисију. Отпутујем ја и добро ти тамо прођем. Здрав сам, имам школу; оће они мене. Али још нисам пунолетан. Прво отац мора да ми да потпис. Како ћу то да добијем, не знам.

За неколико дана стигну моје артије у Окно.

„Оцо“, кажем моме Миленку то вече, „оћу ово да ми потпишеш.“

А он, јадник, не знам да л је имао и четрес пет, а некако већ био сав ороноу. Болешљив, само се вуче. Дотле, све се надао да ћемо нас двојица, кад се замомчим, да почнемо нешто зајно. То би га, сматрао, препородило. А сад му, ево, одлазим.

„Како“, каже, „да ти потпишем? Још си млад, ниси за војску. Зар нећеш да останеш са мном?“

„Волео бих“, велим, „оцо, да останем с тобом, ал како ћу кад ово више не волим? Овде ћу, оцо, да пропаднем као нико мој.“

А ја сам с рудари већ почео да пијем. Да ме још бије, није ред нити може, али неколко ме пута грдио.

Мој отац сад оборио главу, а лице му се збрчкало ко у неког деде.

„Како да идеш?“ јекну. „Немој, синко, молим те!“

Ја га гледам и чудом се чудим. Кад је он мене у животу молио? Још то у мом веку нисам видо.

„Немој, оцо“, велим, „овако да разговарамо. Немој да ме пустиш овде да пропаднем.“

Тек, он изједанпут склопи руке. Грунуше му сузе на очи.

„Ти си ми“, каже, „остао последња нада.“ А сузе му се тамо гомилају ко неки мали вирови. „Немој да идеш, молим те. Немој да ме остављаш у ову Бучину самог.“

Мен се од то одједанпут све исповрте. Цела ми се она кујна, са све шпорет и креденац и астал са столице, построји у колону по један и поче да скакуће према прозор. Ди ћу против рођеног оца? Ко је то досад радио?

Све оно што сам за овај месец замишљао сад ми се на очи у парампарче разби ко кад испустиш тестију на бетон. Од муке се заплака и ја.

„Еј, оцо, оцо“, кажем онако тешко. „Еј, бре, оцо.“

И фрљнем оне артије у ћошак. Доватим моју блузу са кревета и изађем.

То вече се ја први пут напијем, онако, баш свима на очи, не кријући се. Седим у кафану, празним чашу за чашом и ћутим. Кад кафану затворише, уватим се с неки старији, па заређамо по рударске и сељачке куће. Продужим да лочем.

Пред зору долазим кући мртав пијан. Кваку не могу да напипам, толико ми се све пред очи тумба и окреће.

Уђем у кујну, ди смо спавали ја и сестра Анка – она, дабоме, није будна – и пипам ди ми је кревет. Тек, из буцака кресну шибица. Тамо стоји моја мајка Драга.

„Шта ти радиш ту?“ питам. А клатим се као зрела крушка.

Моја Драга пали неку рударску лампу карабитку.

„Немој“, каже, „да се саплићеш по овај мрак.“ Онда однекуд иза леђа извуче оне артије. „Отац ти ово оставио.“

Спусти их на астал, па се окрете и оде у собу. И не погледа ме више.

Гвирнух ја у оно. Потписано!

Еј, моје среће! Од среће се одједанпут истрезних. Гледам то, па очима просто не верујем. Онда их метнем на нос, покријем се тако, па забацим главу и балансирам с њи међу оне ствари ко циркузан.

Нигде моје среће те ноћи на свету није било.

2.

Слободан сам а и дужности ми налаже да Вас известим о следећем:

[Д. Р.] из села Црепаје, Среза ковачичког, Дунавске бановине, иначе студент Загребачког универзитета, избегава социјално војну обавезу под изговором да бајажи студира. Међушим њему је изгледа једино и право занимање разорна политика у овом крају. То је млад човек али отвор за нашу отишлу ствар и демон нашег државног и народног јединства. Припада политичкој групи Др. Мачека [вође Хрватске сељачке странке] и Војвођанском [аутономистичком] покрету Др. Дуде Бошковића, чије су политичке пароле поред целиња Хрватске и издвајање Војводине. Крв пролиувасмо и болести добисмо од овог [Д. Р.]; то је њих[о]ва десна рука, агитатор и пропагатор мржње покрајинске. Он је себи ставио у задатак да пљује на све

ишћо нам је светио, да њлује на Србијанце, да их нишћодашишћава и багашишлише. У своје време је хашћен због анационалне шолитишке. У четири ока врећа и њсује Његово Величанство Краља[,] Краљевско Намеснишћиво[,] Краљевску Владу и њихове шостушке, исповедајући шолитишћка начела која нису у складу са шостшојећим сшћанем, радом и шорешћком у држави. То је зло како се решћко сриће и [н]алази у нашој земљи, а нарочитио код омладинаца наших. Да би заметнуо штраг као сешарашћиста, он је са оцем шрешао у „Борбаше“ [сшћранка Светишслава Хоћере] и ошћац му је на шоследњим изборима са борбашким шаролама изабран и за шрешседника ошшћине у Црешаји. [3]а овим је [ошћац] бајаши шрешао у сшћранку [Јушћословенске] Р[адикалне] З[аједнице] да би шо ушшћиву сина заметнуо штраг. Онда је усшћео да му сина [Д. Р.] шостшаве за чиновника Среског начелштва у Ковачици. То је учићено у знак „награде“ за некакав вајни „усшћех“. А шћада се дешавају чуда. Он сазнаје све шћајне у Начелшћиву, где му је шроверен чак и Поверљив деловодни шрошћокол и друге сшћвари. Све шћо је он износио на видик и шшћијунирао Дуди Бошковићу, чији је усшћвари био шрикритвен екшћершћ и шшћ[ако] д[аље]. Народ се гнушао од узбућенња, а срески начелник није могао да га смени шшћио је и њему ушао у шћајне.

[...]

Дакле, он је још званишћник у Среском Начелшћиву и ако је онемогућен више шћамо, шшћио му

нови срески начелник одузео поверљиве ст[ва-ри] [...] Али он не престаје да њује на наше светиње, да њује на заслуге и дела наших див јунака и витезова из Србије, да с презрењем говори о Србији и Србијанцима, да јавно агитије противу њих и подговара народ да јуре „србијанске лојове“ у њихову некултурну Србију, а да стварају Војвођански и Хрватски блок, који ће збрисати и лишити живота све оне око Династије Карађорђевића. [...]

Ви му једино можете стати [у] оваквој акцији на пут. Одмах га позовите у војску на отслужење кадровског рока. То ће бити спас за овај крај. [...]

Један патриота

(Министру војске и морнарице, вероватно 1937. године; Архив Војноисторијског института у Београду.)

Тако ти ја у јесен тријесте ступим у војску. Кад сад, деветсто седамдесете, погледам, видим да, фала богу, нисам добро ни знао шта је то. Главно, оћу униформу, па бог. Оћу палетушке, макар црко.

Међутим, моја школа, некако испало, није баш била официрска него подофицирска; нисам оне новине добро читао. А и да јесам, не би ми вредело. Са два разреда гимназије у официрску и не можеш, можеш само у подофицирску.

Ни то мени, море, није много важно. Официрска, подофицирска – свеједно ми. Главно да је војска.

Тад артиљеријска подофицирска школа била у Ћуприју, ал једно оделење, један школски дивизион са три батерије, држала у Крагујевац, ди је до двајес четврте била цела. До двајес четврте је једна школа у ствари била у Марибор, једна у Крагујевац, отад обе прешле овамо. Мене баце у то крагујевачко оделење, оно било пољско. А мени баш и прија што ме нису задржали у Ћуприју, волео би да сам још даље. Шта ћу близо Окна? Од њега сам и побегао.

Доста често мене обилази моја Драга. Сваки месец-два, ту је. А војска за човека, дабоме, никад није била добра, само што то будале као ја не знају, а онда, ваљда, поготово. Кецају ти они тамо нас из све снаге. Један те каплар пусти, други те сачека. Нарочито се ти каплари били назили. Знају да ћеш ускоро да будеш већи од њи, па те сад терају док крв не пропишаш. Док душом не изданеш. Плакао би, тако ми понекад дође.

Онда стигне моја мајка, пита ме:

„Како ти је ту?“

А ја би јој се јадао. Јој, како би се јадао. Главу би јој у кицељу гурнуо, па би се сит исплакао. Али тврда курјачка глава ти не да. Нити могу сад ту ја да се гурам, знам да је њима још горе.

„Добро ми је“, кажем, „за мене се не брините. Како сте ви тамо?“

Јер тамо, код њи, ништа не ваља. Очева радња све више пропада. А и он већ скроз пропао. До краја, изгледа, дошо.

„Па, синко“, каже она, „тако ти је како ти је. Сам си бирао.“

Друге године пошто сам им ја отишо, моја сестра Анка поче да учи женску занатску школу у Ћуприју. Још је код куће, тамо живи, али сваки дан путује. И, као оно ја некад, полази ујутру у мрак, враћа се увече у мрак.

А мој Миленко је мене, реко би, више волео него њу, чак се није ни надао да ћу баш изистински да идем, ал ово га некако скроз ојади. Поче баш да куња, ко вејка се осуши. Онда се вуче неко време тако, вуче, док почетком зиме не паде у постељу. Одем им ја једанпут-двапут, пусти мене командир. Одма видим, пропала ствар. Али шта можеш да учиниш? Можеш само да гледаш, да му помогнеш не можеш.

Тако ти негде пред Ускрс тријес друге мој отац Миленко умре. Није право ни боловао. Да кажеш да је била болес, болес није била. Али човек оде.

Остаде моја мајка Драга сама. Једва четрес две-три ако је имала. Анку не рачунам, она путује. А и онако. Женско је то, брате, сутра ће за неког да се увати, ко што се кроз неку годину и уватила, и да дигне реп из куће.

Али тад ја на то, богами, нисам много мислио. Нисам имао време. После прве године доби први чварак: каплар. Кад се заврши летња вежба тријес прве, дотераше нас у Ћуприју и ту нас командант школе, све ђутуре, у строју, изједанпут произведе у први чин. То данас неком може да изгледа неважно и смешно, али ондашњем младићу који је цело детињство слушао само о Куманову и Церу, о Колубари, Албанији и Кајмакчалану, и који је војску заволео као мајку рођену, није тако било. И морало је бар мало да му се заврти у главу. Ко ће, мислим се, сад са мном?

Вратише нас у Крагујевац, и мада си још у војнички строј, донекле нам се и она зезања прекидоше. Већ осећаш да си постао нешто, ускоро ћеш и ти да будеш тај који може да зеза. Кој може да ми стане на крај?

Шепурим се ја по онај круг ко манастирски паун. И на моје у Окну немам кад да мислим.

Ама, волео сам војску, брате. Јес, оно стално поздрављање, што ниси газда од своје главе и што стално мораш да будеш утегнут у опасачи и каиши ко фијакерски коњ, што те без прекида гањају као зеца – то ти тамо никако и не престаје, не знам какав чин носио, увек имаш неког изнад себе – и што свака шуша која има чварак више може да те зеза, све то не ваља и многи су људи кукали. Па, кукао сам и ја, што да кријем? И у почетку ми стварно није било добро. Али ја волим униформу – кад сам код оца онако био обучен? – волим коња и оружје, волим пиштољ и пушку. А ди ћеш то да нађеш него у војску?

Тако завршим школу. Поднаредник. Нисам у класи био баш најбољи, то не могу да кажем, али ни најгори. Тако, средњак. А такви ти и јесу најбољи. Кад ти је најгоре, на кога ћеш да се ослониш него на средњака? Он ти је, брате, најчвршћи и најпозданији. А што није филозоф, лако ћемо.

Онда ме још на службу бацише у Осамнаести самостални артиљеријски пук у Ћуприју. Тамо била, реко већ, подофицирска школа, ал имала и трупа, тај наш самостални пук, ди се обучавали регрути и по потреби исто изводила подофицирска настава. Тако се десило да сам био питомац ћупријске подофицирске школе,

а учио је у Крагујевцу, а кад сам је изучио, враћен сам у Ћуприју на прву службу.

Ми смо ту, дакле, у Ћуприји, били самостални и потпадали смо под Команду артиљерије Главног генералштаба, командант подофицирске школе нама није био надређен, иако је између њега и мог команданта, опет по наређењу Главног генералштаба, постојала нека кординација. И како је ћупријска касарна, са два крака налик на слово *и*, стојала скоро управно на другу ракљу, од Раваницу и Мораву, близо раваничко ушће, у један њезин крај били смо ми. Наш пук био комбинован, имао један брдски дивизион – ми смо и звали брђани – и два пољска. Ја сам био пољак.

То сад, дабоме, није далеко од мојег Окна, сваки час могу да тркнем да видим матер. И обилазим је, богами, не заборавањем, мада не идем онако често ко што би она тела. Па ми некако Окно више није ни одвратно, нит сам ја мојим Окнанцима одвратан, чим могу да дођем са звездице на рамена. Свиђа се то мојим барабама.

„Ено га“, кажу, „наш Курјак, дошо у униформу.“

И увек ми додају по неки чин. Свиђа им се кад чују да је неки њин негде у свету нешто постиго. То им се, само, ту, код куће, не допада. То никако не воле. Много ће га више воле ако га виде пропалог.

Ал није, људи, било само то. У Ћуприји ја имадем срећу да нађем добре другаре, а посрећи ми се да затекнем и доброг команданта. Тамо ти ја за команданта затекнем једног мајора солунца, неког Милорада Миљковића, старијег већ човека, Чича смо га звали. А командант ти је човеку војнику, зна се, исто

што и други отац, ал овај је, људи, био више него отац. И ако сам је и дотле волео, тад ти се ја у војску скроз заљубим, ко у неку женску се зацопам, док сам жив нећу да је заборавам.

Тај Чича, мој командант, да кажем, на очи није био баш нарочит војник. Тако ти се чинило. Кад га погледаш, старији човек, покрупан и поширок, помало шљампав, неће да ти заличи на неког што га мајка за војника родила. А није био ни од оне пицајзле што терају мак на конац или те стално у стра држе. Уопште није био такав.

Ми смо у пуку имали једног командира батерије, неког капетана друге класе Ненковића. Висок, удешен, танак ко девојка, кроз иглене уши да га протнеш. Кад тај салутира, па спусти руку, то фијукне као сабља. Прође ли поред тебе – мамузе звецкају, сабља му се ко змија увија – мораш да га погледаш. Не војник него отров од војника.

Једанпут нам у пук дошла нека инспекција, а он се десио дежуран. Писну труба *мирно*, ми се укиписмо. Ненковић пође да генералу поднесе рапорт, па кад ногом удари парадни корак, шапка му одлете са главе. И мислиш да ће тај да ти се збуни, да ће да застане? Јок, море, нит се збуњује нит застаје, иде онако даље. И гологлав генералу рапортира.

Стоји генерал пред њега тако гологлавог, оком не трепље. Прими рапорт, онда оштро отпоздрави и пружу му руку:

„Браво“, каже, „госин-капетане! Док је нама таки официра, нема да се плашимо за будућност.“

Сад, то је госин генерал малко срао. Кад си генерал, мораш и да сереш, и танко и дебело, како ти кад устреба. Четрес прве ми смо и поред оваких официра били тако пропали да после две недеље ни у црпац ниси мого да нас сабереш. А сам Ненковић се, мислим, није ни свукувао него је отишо у шуму и приступио Дражи Михаиловићу. Где је до четрес треће био и шта је радио, не знам, тек, тад је дошо на наш Кучај за команданта четничке летеће бригаде; пре рата је у Ћуприји служио и познавао околину, па га ваљда зато овамо послали. И у почетку можда ни он није био лош. А онда је просто поче да се трка с Немцима ко ће више да побије. И, богами, ако и није надмашио, две-три стотине људи је с летећом бригадом заклао. Моја сестра Анка је од њега грдно пропатила, а и ја сам с њим страшне кубуре имао. Тео је да му дођем у бригаду, једва сам се спасио. Али на крају је скупо платио, на моје очи је октомбра четрес четврте главу изгубио. И то три-четири дана је умирао, не би волео така смрт да ме задеси.

Но, међутим, ако се госин генерал зезнуо за будућност, за оно онда стварно није. Јер Ненковић је стварно био опасан војник, милина ти да га погледаш; иако се мени увек мало чинио преоштар, не би волео да сам био у његовој батерији.

Наш Чича – ни налик на то. И старији већ, реко, човек – кад то кажем, мало ми дође тужно, тад је он био бар за две-три године млађи него ја данас, ако није и више, такви су сад за мене прави младићи – а и онако, није баш био угледан. Дебео није био, ал, опет,

шири но дужи. Па некако тромав, па криве, дебеле ноге ко у коњаника. А коњаник исто није могао да буде, сто кила је можда имао; прави артиљерац. Па онда, у рату био рањен у главу и отад на једно око ко да није најбоље видо. Стално је на њега смешно жмуркао ко да намигује. А већ пирне ли и најмањи ветрић, оно му сузи ко да му је неки род рођени умро.

Уопште, кад га видиш, у несвес од среће нећеш да паднеш. Али зато је он, људи, војника волео, а то ти је, бре, велика ствар. Наш Чича је за много шта кроз његови дебелу прсти мого да ти прогледа, а умео је и на оно једино здраво око скроз да ти зажмури. За човека војника, којем сваки јебе матер и на којег сваки пас диже стојка, то ти је, људи, велика ствар. И ми смо нашег Чичу волели ко оца рођеног. Нема војника који га није волео. Таког војника у нашем пуку није било.

Е, али с официри ти је већ била друга ствар. Неки га међу њи нису најбоље гледали. Неки из команде армијске области, на пример, или из Генералштаба. А било је и други.

„Чича сељак“, тако говорили за њега.

А то ти је била истина. Наш Чича је све до Првог балканског рата стварно био сељак, никакве школе није учио. Тек после нешто изучио. Ал они нису само на то мислили.

„Он се више“, говорили, „брине за његову башту него за војску.“

А ту су га већ масно лагали. То масно говно код нас није могло да прође.

Јер ми смо иза наше касарне стварно имали и башту; велику. И то је истина. И три-четири војника су само то радили, баштовани; ништа друго. Али и то је Чича опет био направио за нас, војску; да војник има бољу рану.

Он ти је био такав. Бринуо се да му војска буде добро обучена, да се добро рани, да нам коњи буду добри – за неотимареног коња умео је војнику да одрапи пет смене пожарства, а командира да му и са три дана кућног притвора казни – а за друго ко да није много марио.

Тако ти наш пук за неке ствари можда није био најбољи. Ми ти за параде баш нисмо били – Чича те ствари није ни волео нити се тамо гурао и ја се не сећам да л смо на параду ишли више од једанпут-двапут – нити је наш део круга, па ни наша касарна била така да си јој с патоса мого мед да лижеш. Уопште, војник из Чичиног пука ти је за понешто можда био и лабав. У варош си мого да га сретнеш раскопчаног, умео је због женскице увече да ти закасни, па чак и тек прексутрадан да ти дође, а, богами, и у парафински куплерај си с њега мого да се судариш. Трипер ти код нас није била болес за цареви. Све ти је то, брате, чиста истина, ко суза.

Ал опет, видиш тај ваш војник, онакав, мало на први поглед распуштен, мало лабав и раскопчан, што није био за неке параде, тад ти дође на маневар, обласни или армијски, или на гађање, и одједанпут, он ти се тамо покаже најбољи.

Јој, људи, да сте тад могли да видите ону господу што мрзе нашег Чичу сељака. Да легну у блато, па да

се убију ко сирочићи. Да се усеру од муке. Да своја сопствена муда на лице места изеду.

А наш Чича ништа не говори, него забаци руке на гузице, па се само гега између нас ко гуска међу гушчићи. А оно око му, чини ти се, још више игра у сузи.